

MLADOHRVATSKI POKRET DO ODVAJANJA OD STARČEVIĆEVE HRVATSKE STRANKE PRAVA 1910. GODINE

Mislav Gabelica
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Zagreb

UDK [323.23+329.78] (497.5)"18/19"
329(497.5)"18/19"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 18.6.2014.
Prihvaćeno: 14.12.2016.
DOI: <http://doi.org/10.21857/ypn4oc6r89>

Autor se u ovom radu, temeljenom na analizi izvorne građe, tekstuva iz onovremenih publikacija, brošura i memoara, bavi genezom mladohrvatskog pokreta, te analizom njegove strukture, značenja i djelovanja u prvoj fazi njegovog postojanja, odnosno do njegovog odvajanja od Starčevićeve hrvatske stranke prava 1910. godine, u čijem se okviru do tada razvijao. Osnovna je teza ovoga rada da je suština mladohrvatskog pokreta, kao i ostalih omladinskih pokreta koji su se u to vrijeme javili u Hrvatskoj, bila politizacija srednjoškolske mladeži, kako bi ju se već u toj dobi vezalo uz određene političke programe.

Ključne riječi: Starčevićeva hrvatska stranka prava, studenti, srednjoškolski, mladohrvatski pokret

Uvod

Ovaj se rad bavi genezom mladohrvatskog pokreta, te analizom njegove strukture, značenja i djelovanja u prvoj fazi njegovog postojanja, odnosno do 1910. godine i njegovog odvajanja od Starčevićeve hrvatske stranke prava, u čijem se okviru do tada razvijao. Dosadašnja historiografija ovom se temom bavila u sklopu širih ili srodnih tema.¹ Mada je nedvojbeni činjenica da se mladohrvatski pokret razvio u krilu

¹ Mirjana Gross, *Studentski pokret 1875.-1914., Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, knjiga 1, Zagreb 1969., str. 451-479; Mirjana Gross, *Nacionalne ideje studentske omladine u Hrvatskoj uoči I. svjetskog rata, Historijski zbornik*, sv. 21-22, Zagreb 1969., str. 75-142; Tihana Luetić, *Hrvatsko akademsko potporno društvo (1894.-1914.)*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 29, Zagreb 2011., str. 311-332; Stjepan Matković, Josip Matasović i "mladohrvatski" pokret, u: *Josip Matasović i paradigma kulturne povijesti*, ur. Suzana Leček, Slavonski Brod – Zagreb 2013., str. 151-163; Mato Artuković, *Politički nazori*

Starčevićeve hrvatske stranke prava, u historiografiji prevladava mišljenje da je njegovo osnovno obilježje odvajanje njegovih sudionika od te stranke i traženje vlastitog političkog puta. Međutim, kako je do tog odvajanja u potpunosti došlo tek 1910. godine, ovim se mišljenjem zapostavlja početna faza mladohrvatskog pokreta, u kojoj se nalazi i razlog njegovog nastanka. Drugim riječima, mladohrvatski pokret nije nastao zbog toga da bi se odvojio od Starčevićeve hrvatske stranke prava, nego zbog drugog razloga. Prema mome mišljenju, što je i osnovna teza ovoga članka, suštinu svih omladinskih pokreta u Hrvatskoj početkom 20. stoljeća, a time i suštinu mladohrvatskog pokreta, valja tražiti u politizaciji srednjoškolske mladeži, kako bi se ta mladež, već u toj dobi, vezala uz određene političke programe.

Navedena tema ovoga članka obrađena je na temelju dosadašnjih historiografskih spoznaja te na temelju analize izvorne građe, brošura, memoara i osobito tekstova iz onodobnih srednjoškolsko-studentskih i stranačkih publikacija: *Mlade Hrvatske*, *Hrvatskog djaka*, *Luči*, *Grabancijaša*, *Hrvatskoga prava* i *Hrvatske slobode*. Pritom su pojedine cjeline unutar ove teme određene kronološkim načelom, te redom obrađuju odnos snaga na zagrebačkom Sveučilištu do pojave mladohrvatskog pokreta, pojavu suparničkih omladinskih pokreta, pojavu mladohrvatskog pokreta i njegovo djelovanje u prvim godinama njegova postojanja i naposljetku stanje toga pokreta u trenutku njegovog odvajanja od svoje matične političke stranke, odnosno Starčevićeve hrvatske stranke prava.

Pravaška mladež na Sveučilištu u Zagrebu do početka 20. stoljeća

Od osamdesetih godina 19. stoljeća, među studentima Sveučilišta u Zagrebu dominirala je pravaška mladež.² Manji dio studenata pripadao je mladeži Neodvisne narodne stranke. Ta će mladež postati jezgrom Napredne omladine,³ koja se na Sveučilištu u Zagrebu pojavila 1896. godine.⁴ Nakon raskola u Stranci prava, 1895. godine, veći dio pravaške mladeži priklonio se Čistoj stranci prava,⁵ tzv. frankovcima, kojoj se nakon smrti Ante Starčevića na čelu našao Josip Frank, dok je manji dio pristao uz maticu Stranke prava, tzv. domovinaše. Od tada pa do početka 20. stoljeća, studentska mladež koja je pristajala uz Čistu stranku prava dominirala je Sveučilištem u Zagrebu.⁶ Nakon toga slijedila je gotovo desetogodišnja dominacija

Josipa Matasovića, u: *Josip Matasović i paradigma kulturne povijesti*, str. 165-204. O mladohrvatskom pokretu u njegovoj kasnijoj fazi, nakon njegovog odvajanja od Starčevićeve hrvatske stranke prava, vidi: Mislav Gabelica, *Pravaška mladež na hrvatskom sveučilištu uoči Prvoga svjetskog rata, Društvena istraživanja*, god. 20, br. 4 (114.), Zagreb 2011., str. 1139-1161. Vidi i: Vice Zaninović, *Mlada Hrvatska uoči I svjetskog rata, Historijski zbornik*, sv. 11-12, Zagreb 1958.-1959., str. 65-104, u kojem autor Mladom Hrvatskom, po uzoru na Mladu Bosnu, naziva uglavnom jugoslavensko-nacionalističku omladinu u Hrvatskoj neposredno uoči Prvoga svjetskog rata.

² Mirjana Gross, *Studentski pokret 1875.-1914.*, u: *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice*, str. 455.

³ Ivan Peršić, *Kroničarski spisi*, prir. Stjepan Matković, Zagreb 2002., str. 147-148.

⁴ Tihana Luetić, *Studenti Sveučilišta u Zagrebu (1874.-1914.)*, *Društveni život, svakodnevnica, kultura, politika*, Zagreb 2012., str. 377.

⁵ Gross, *Nacionalne ideje studentske omladine*, str. 76.

⁶ Gross, *Studentski pokret 1875.-1914.*, str. 458.

Napredne omladine na Sveučilištu. Ova je omladina do 1903. godine djelovala samostalno.⁷ Od 1903. do 1904. godine pristajala je uz Hrvatsku stranku prava, nastalu fuzijom matice Stranke prava i Neodvisne narodne stranke,⁸ da bi nakon toga pristala uz Naprednu stranku (Hrvatsku pučku naprednu stranku), koju je 1904. godine ustrojila prva generacija Napredne omladine.⁹

Od 1895. do 1914. godine poligon za odmjeravanje snaga studentskih grupacija na Sveučilištu u Zagrebu bili su izbori za upravni odbor Hrvatskog akademskog potpornog društva (HAPD), koji su se održavali početkom svake školske godine.¹⁰ Mada u hrvatskoj historiografiji prevladava mišljenje da su izborne borbe za upravni odbor tog društva oduvijek bile oštre, te da je upravni odbor HAPD-a oduvijek predstavljao samo onu političku grupaciju na Sveučilištu koja je te godine bila najjača,¹¹ u vrijeme dominacije frankovačke mladeži na zagrebačkom Sveučilištu, *Hrvatsko pravo*, list Čiste stranke prava, ne spominje borbe prigodom izbora za upravu HAPD-a. Od školske godine 1895./1896. do 1900./1901., u tom listu nema nikakve naznake stranačke obojenosti izbora za upravni odbor HAPD-a, te nikakvog trijumfalizma nakon izbora novih uprava. U to vrijeme sve vijesti vezane uz te izbore isključivo su obavijesti da je izabrana nova uprava, nakon čega slijede pozivi građanima da doniraju priloge za HAPD. Vijesti o tom društvu su izvještaji o prikupljenim donacijama te o priredbama, koje je to društvo priređivalo kako bi prikupilo donacije.¹²

Osim toga, u tom razdoblju upravni odbor toga društva nisu činili isključivo simpatizeri Čiste stranke prava. Uz izuzetak upravnog odbora HAPD-a, izabranog koncem 1896. godine, kojem se na čelu nalazio tadašnji student prava i budući frankovački vođa Aleksandar Horvat, svi ostali predsjednici upravnog odbora HAPD od školskih godina 1895./1896. do 1901./1902. bili su anonimni pojedinci,¹³ koji nakon svršetka studija nisu ostavili značajnijeg traga u hrvatskom javnom životu. Uzme li se u obzir da su sinovi Josipa Franka, Vladimir i Ivo, sudjelovali u paljenju mađarske zastave 1895. godine prilikom posjete kralja Franje Josipa I. Zagrebu,¹⁴ te da je povod raskolu u Stranci prava bio taj, što je vođa protufrankovačke struje u Stranci prava,

⁷ Luetić, *Studenti Sveučilišta u Zagrebu (1874.-1914.)*, str. 373-382.

⁸ Stjepan Matković, *Čista stranka prava 1895.-1903.*, Zagreb 2001., str. 162.

⁹ Gross, *Nacionalne ideje studentske omladine*, str. 79-83.

¹⁰ O Hrvatskom akademskom potpornom društvu vidi: Luetić, *Hrvatsko akademsko potporno društvo*, str. 311-332.

¹¹ Gross, *Studentski pokret 1875.-1914.*, str. 457; Luetić, *Hrvatsko akademsko potporno društvo*, str. 325-326.

¹² Mjestne vijesti, *Hrvatsko pravo*, br. 307, Zagreb, 9. studenoga 1896.; Mjestne vijesti, *Hrvatsko pravo*, br. 603, 6. studenoga 1897.; Mjestne vijesti, *Hrvatsko pravo*, br. 902, 7. studenoga 1898.; Mjestne vijesti, *Hrvatsko pravo*, br. 1201, 6. studenoga 1899.; Mjestne vijesti, *Hrvatsko pravo*, br. 1504, 12. studenoga 1900.

¹³ *Spomenica na proslavu 40 godišnjice opstanka Hrvatskog akademskog potpornog društva na hrvatskom kraljevskom Sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu*, Zagreb 1914., str. 14. To su bili za šk. godinu 1895./1896. Ivo Kasunović, šk. godinu 1897./1898. Vjekoslav Pacher, šk. godinu 1898./1899. Slavo Dragić, šk. godinu 1899./1900. Mirko Brežan i šk. godinu 1900./1901. Josip Joanides.

¹⁴ O spaljivanju mađarske zastave vidi: Matković, *Čista stranka prava*, str. 297-299; Peršić, *Kroničarski spisi*, str. 79-82; Ljerka Racko, *Spaljivanje mađarske zastave 1895. godine u Zagrebu*, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, god. 23, br. 1, Zagreb 1990., str. 233-246.

Fran Folnegović, javno osudio paljenje mađarske zastave,¹⁵ može se pretpostaviti da je studentska mladež koja je pristajala uz Čistu stranku prava podržavala čin paljenja mađarske zastave. Međutim, predsjednici HAPD-a u vrijeme dominacije frankovačke mladeži na Sveučilištu: Ivo Kasunović, Vjekoslav Pacher i Slavo Dragić, našli su se među rijetkim studentima koji su se 1895. godine na saslušanju povodom paljenja mađarske zastave izjasnili nesolidarnima s učesnicima tog čina.¹⁶ Među onima koji su se izjasnili nesolidarnima s učesnicima tog čina nalazili su se i drugi članovi uprave HAPD-a iz razdoblja frankovačke dominacije na Sveučilištu: tajnik HAPD-a za šk. godinu 1896./97. Mirko Horvatin, te odbornik za tu godinu Krunoslav Babić.¹⁷

Moguće je da su navedeni članovi uprave HAPD-a pripadali mladeži koja se okupljala oko matice Stranke prava, odnosno domovinaša. U kasnijem je razdoblju zabilježeno da su domovinaška i frankovačka mladež na Sveučilištu surađivale na izborima za HAPD. Primjerice, na izborima za HAPD, održanima koncem 1901. godine, Napredna omladina je pobijedila "združene protivnike", koje su činili "čista skupina" na Sveučilištu, te "skupina pristaša koalirane opozicije",¹⁸ koju su činile matica Stranke prava i Neodvisna narodna stranka. Isto tako, uoči izbora za školsku godinu 1902./1903., studenti koji su se okupljali oko Čiste stranke prava, "organizovani pod imenom Starčevićanske mladosti", te studenti koji su se kupili oko Stranke prava, "poznati pod imenom Pravaške mladosti", zaključili su ostati u svojim organizacijama, ali surađivati protiv Napredne omladine.¹⁹ Rezultat te suradnje bila je pobjeda "pravaške sveučilišne omladine" na izborima za HAPD te godine.²⁰

Među odbornicima HAPD-a za vrijeme frankovačke dominacije na Sveučilištu bilo je i pripadnika Napredne omladine. Primjerice, odbornik HAPD-a za šk. godinu 1897./1898. Mirko Sporčić,²¹ u to je vrijeme bio politički istomišljenik Stjepana Radića,²² jednog od tadašnjih vođa Napredne omladine.²³ Blagajnik HAPD-a za šk. godinu 1900./1901., Miho Petranović,²⁴ bio je pripadnik Napredne omladine te je sljedeće školske godine bio izabran za prvog predsjednika HAPD-a iz redova te omladine.²⁵ Zbog svega navedenoga stoji tvrdnja frankovačke mladeži da su ogorčeni sukobi oko uprave HAPD-a, te praksa da tu upravu ustrojava samo pobjednik na

¹⁵ Matković, *Čista stranka prava*, str. 59-60.

¹⁶ Luetić, *Studenti Sveučilišta u Zagrebu*, str. 208.

¹⁷ Mjestne vesti, *Hrvatsko pravo*, Zagreb, br. 307, 9. studenoga 1896.

¹⁸ Milan Marjanović, *Hrvatski pokret. Opažanja i misli na pragu novog narodnog preporoda g. 1903.*, sv. 2, Dubrovnik 1903., str. 31-35.

¹⁹ Domaće vesti, *Hrvatsko pravo*, br. 2114, 25. studenoga 1902.

²⁰ Domaće vesti, *Hrvatsko pravo*, br. 2103, 12. studenoga 1902.

²¹ Mjestne vesti, *Hrvatsko pravo*, br. 603, 6. studenoga 1897.

²² Bogdan Krizman, *Korespondencija Stjepana Radića 1885.-1918.*, knj. 1, Zagreb 1972., str. 274.

²³ Branka Boban, Stjepan Radić – opus, utjecaji i dodiri, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, sv. 22, Zagreb 1989., str. 152-153.

²⁴ Mjestne vesti, *Hrvatsko pravo*, br. 1504, 12. studenoga 1900.

²⁵ Ante Hikec, *Hrvatski študent, Hrvatski djak*, god. 1, br. 2, veljača 1907., str. 32.

izborima, započeli početkom 20. stoljeća, nakon što je Napredna omladina ojačala i ostvarila dominaciju na Sveučilištu.²⁶

Starčevićanski studenti na Sveučilištu u Zagrebu u početku nisu bili formalno organizirani. Naime, oni su se do 1902. godine službeno predstavljali kao "Sveučilišni građani, pristaše čiste stranke prava".²⁷ Do tog vremena ova mladež nije imala ni formalnog vodstva. Iz literature doznajemo da su vođe ove mladeži u prvo vrijeme njenog postojanja bili sinovi Josipa Franka te Aleksandar Horvat, Zvonimir Vukelić i Osman Nuri Hadžić, kojima je zajedničko bilo da su sudjelovali u protumađarskim demonstracijama 1895. godine, tijekom kojih je spaljena mađarska zastava.²⁸ Međutim, nigdje ne nalazimo obavijesti da su oni bili i formalno potvrđeni za vođe starčevićanske mladeži na nekom službenom skupu te mladeži, te je najvjerojatnije da im je legitimitet davalo ili to što su bili sinovi predsjednika stranke, ili to što su sudjelovali u navedenim demonstracijama.

Od 1902. godine frankovačka mladež na Sveučilištu službeno se počinje nazivati "Starčevićanskom mladosti", te se po prvi puta spominje dužnost "predsjednika" te mladeži, koju je te godine obnašao student prava Ivo Elegović.²⁹ Sam Elegović je 1903. godine pisao da su unazad "godina danah" u hrvatskoj javnosti učestali napadi na politički nauk Ante Starčevića i na Čistu stranku prava, zbog čega je "na bojno polje izašla organizirana garda čiste stranke prava, koja se je iz trajne odanosti Anti Starčeviću i njegovim načelom ponosno prozvala Starčevićanska mladost".³⁰ Ovu Starčevićansku mladost, "organiziranu gardu" Čiste stranke prava, nije sačinjavala samo frankovačka sveučilišna mladež, nego "sjedinjena starčevićanska djačka i radnička omladina", koja je bila u "tiesnom dodiru s hrvatskom radničkom strankom",³¹ radničkom podružnicom Čiste stranke prava.³² Prema Josipu Franku, ovako organizirana Starčevićanska mladost trebala je biti "vojska", koja će "korisno djelovati na političku organizaciju naše javne borbe".³³ Ova je stranačka "vojska" sudjelovala i u "pravim" bitkama, te su u ožujku 1904. združeni frankovački sveučilištarci i radnici sudjelovali u višednevnim sukobima na zagrebačkim ulicama protiv združenih naprednjaka i socijalističkog radništva, protivieći se odluci srpskih studenata na Sveučilištu da pođu gradom pod srbijanskom zastavom.³⁴

Unutar Starčevićanske mladosti čini se da je postojao poseban studentski odsjek, te odsjek što su ga zajednički činili studenti i radnici. Naime, u izvještaju o

²⁶ Ivo Mikinac, Izbori za Hrvatsko akademsko potporno društvo, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 2, prosinac 1908., str. 46-47.

²⁷ Izjava, *Hrvatsko pravo*, br. 1856, 17. siječnja 1902.

²⁸ Matković, *Čista stranka prava*, str. 192.

²⁹ Domaće vesti, *Hrvatsko pravo*, br. 2125, 9. prosinca 1902. Sljedeće godine, predsjednikom Starčevićanske mladosti postao je Hinko Petrović.

³⁰ Ivo Elegović, Glas starčevićanske mladosti, *Hrvatsko pravo*, br. 2316, 1. kolovoza 1903.

³¹ Zrinsko-frankopanski komers, *Hrvatsko pravo*, br. 1946, 5. svibnja 1902.

³² Matković, *Čista stranka prava*, str. 226-241.

³³ Zrinsko-frankopanski komers, *Hrvatsko pravo*, br. 1948, 7. svibnja 1902.

³⁴ Izjava starčevićanske sveučilišne mladosti, *Hrvatsko pravo*, br. 2506, 21. ožujka 1904.; Izjava Hrvatske radničke stranke, *Hrvatsko pravo*, br. 2508, 23. ožujka 1904.

sastancima Sveučilišne mladosti navodi se da su se "pristaše čiste stranke prava na sveučilištu (prvo) jače privili jedan uz drugoga, a onda sami organizirani prionuli uz zajednički rad s hrvatskom radničkom strankom". Zatim su zaredala posebna sijela starčevićanskih studenata, te posebna, skupna sijela studenata i radnika.³⁵

Od 1904. godine Starčevićanska mladost se u tisku službeno počinje nazivati Starčevićanskom akademskom mladosti, što implicira da je napuštena skupna organizacija frankovačkih sveučilištaraca s frankovačkim radništvom. Novost u organizaciji frankovačkih studenata bila je i ta što su te godine predstavnici Starčevićanske akademske mladosti prvi puta delegirani u vrhovno stranačko tijelo, egzekutivni odbor Starčevićeve hrvatske stranke prava, kako se od te godine prozvala Čista stranka prava.³⁶ Ova će se praksa nastaviti i u narednim godinama.³⁷

U ovo vrijeme odnosi starčevićanske sveučilišne mladeži i njene matične stranke nisu uvijek bili idealni. Jedan od kasnijih disidenata Starčevićeve hrvatske stranke prava, Ante Pavelić stariji, u neobjavljenim je memoarima pisao da se od 1903. godine među "mladjom starčevićanskom inteligencijom" stvorilo nezadovoljstvo nedovoljno oštrim pisanjem stranačkog glasila protiv Mađara i nagodbenog sustava u Hrvatskoj, za što da se prozivalo Josipa Franka, te da je to nezadovoljstvo bilo prisutno i u narednim godinama.³⁸ Josip Frank je 1904. godine govorom, u kojem je naveo da se starčevićanska sveučilišna mladež ne želi niti odcijepiti od svoje stranke niti postati "posebno krilo" u njoj, potvrdio postojanje glasila o nezadovoljstvu starčevićanske sveučilišne mladeži svojom matičnom strankom.³⁹ Sredinom 1905. godine *Hrvatsko pravo* je demantiralo glasine da je starčevićanska sveučilišna mladost tih dana održala sastanak na kojem da se "prigovaralo pasivitetu naše stranke prema klerikalnom pokretu", te "dvoličnom pisanju našeg lista prema Mađarima".⁴⁰

Unatoč navodnom nezadovoljstvu Josipom Frankom i službenom stranačkom politikom, tadašnji predvodnici starčevićanske sveučilišne mladeži u kasnijem su političkom životu ostali lojalni Josipu Franku, te su neki od njih nakon svršetka studija dobili značajan utjecaj i značajne funkcije u stranci. Prema riječima kasnijeg stranačkog disidenta Mile Starčevića, njega se izguralo iz vodstva stranke kada su Frankovi savjetnici umjesto njega postali Iso Kršnjavi te "direktorij četvorice", koji su činili Aleksandar Horvat, Vladimir Frank, Ivo Elegović i Karlo Bošnjak. Ovo nezadovoljstvo je rezultiralo njegovim napuštanjem stranke.⁴¹ I kasniji predvodnici starčevićanske sveučilišne mladeži, predsjednici Starčevićanske akademske mladosti od

³⁵ Starčevićanski sastanci, *Hrvatsko pravo*, br. 1978, 14. lipnja 1902.

³⁶ Glavna skupština SHSP, *Hrvatsko pravo*, br. 2607, 23. srpnja 1904.

³⁷ Eksekutivni odbor, *Hrvatsko pravo*, br. 2997, 10. studenoga 1905.

³⁸ Hrvatska (HR)-Hrvatski državni arhiv (HDA), fond: 1801 – Razne osobe XIX.-XX., Rukopisna ostavština Ante Pavelića starijeg, Memoari, str. 18.

³⁹ Govor zastupnika naroda dra. Josipa Franka izrečen u saborskoj sjednici od 8. veljače 1904., *Hrvatsko pravo*, br. 2484, 24. veljače 1904.

⁴⁰ Domaće vesti, *Hrvatsko pravo*, br. 2850, 15. svibnja 1905.

⁴¹ Stenografski zapisnik Sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodišta 1913.-1918., svezak 1, str. 1128.

1905. do 1907. godine: Joso Spasoje Fattori,⁴² Tomo Kumičić,⁴³ te Muhamed Fahrudin Tančica,⁴⁴ ostali su lojalni vodstvu stranke, mada nisu doživjeli toliki uspon u stranačkoj hijerarhiji.

Hrvatski katolički pokret i pokret Hrvatske napredne omladine

Početkom 20. stoljeća na omladinsku političku scenu u Hrvatskoj stupila je katolička mladež. Njen istup dogodio se u sklopu pokreta za obranu katoličkih načela u hrvatskom javnom životu, poznatijeg pod imenom Hrvatski katolički pokret, što ga je Katolička crkva u Hrvatskoj vodila posredstvom svojih svjetovnjaka.⁴⁵ U okviru Hrvatskog katoličkog pokreta započelo je i organiziranje hrvatskih studenata, buduće nacionalne elite, na katoličkim načelima. Na tim su se načelima prvi organizirali hrvatski studenti sa Sveučilišta u Beču,⁴⁶ koji su koncem 1905. godine počeli izdavati list *Luč*. Glavni cilj tog lista bio je organiziranje "svega hrvatskoga katoličkog đastva" na katoličkim načelima.⁴⁷ Pod "hrvatskim katoličkim đastvom" uz studente se podrazumijevalo i srednjoškolce.⁴⁸

Uključivanje srednjoškolaca u politički život bila je glavna karakteristika omladinskih pokreta u Hrvatskoj početkom 20. stoljeća. Prema tvrdnji frankovačke mladeži, dominaciju Napredne omladine na Sveučilištu u Zagrebu, ostvarenu početkom 20. stoljeća, omogućila je prethodna infiltracija naprednjačkih ideja među hrvatske srednjoškolce, koji do tada nisu bili politizirani.⁴⁹ Da je Napredna omladina prva započela prodirati u srednje škole, potvrđuje i jedan pripadnik katoličke mladeži, koji je naveo da je u vrijeme osnutka prvih organizacija katoličkog đastva, "dobar dio srednjoškolaca bio naprednjački", dok su ostali srednjoškolci bili "indiferentni".⁵⁰ S druge strane, pripadnici Napredne omladine su tvrdili da je njihovo organiziranje po srednjim školama započelo kao reakcija na prodor "klerikalizma" u te ustanove.⁵¹

Sami su pripadnici Napredne omladine tog vremena svoj "pokret" držali bitno drugačijim od "pokreta" Napredne omladine starije generacije, koji je završio osnutkom Napredne stranke. Dok je stariji pokret imao "opće-narodni" karakter, noviji je

⁴² Odgovor naprednoj omladini, *Hrvatsko pravo*, br. 2882, 24. lipnja 1905.

⁴³ Domaće vesti, *Hrvatsko pravo*, br. 3293, 8. studenoga 1906.

⁴⁴ Djačke vijesti, *Mlada Hrvatska*, god. 1, br. 1, siječanj 1908.

⁴⁵ O Hrvatskom katoličkom pokretu vidi: Jure Krišto, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.*, Zagreb 1994.; Jure Krišto, *Hrvatski katolički pokret (1903.-1945.)*, Zagreb 2004.; Zlatko Matijević, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.-1929.)*, Zagreb 1998.; Zlatko Matijević, *Lučonoše ili herostrati? Prilozi poznavanju crkveno-nacionalne povijesti Hrvata početkom XX. stoljeća*, Zagreb 2006.; *Hrvatski katolički pokret (Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.)*, ur. Zlatko Matijević, Zagreb 2002.

⁴⁶ Krišto, *Prešućena povijest*, str. 196-199.

⁴⁷ Krišto, *Hrvatski katolički pokret*, str. 42.

⁴⁸ Krišto, *Prešućena povijest*, str. 235.

⁴⁹ Emanuel Latković, Kada ćemo pobijediti?, *Mlada Hrvatska*, god. 1, br. 1, siječanj 1908., str. 16-20.

⁵⁰ Krišto, *Prešućena povijest*, str. 197.

⁵¹ Ivan N. Novak, Naš prvi zbor, *Hrvatski djak*, god. 4, br. 1, Zagreb, listopad 1909.

pokret imao isključivo "đački" karakter.⁵² U tom su smislu naprednjaci smatrali da je njihov noviji pokret počeo školske godine 1905./1906., kada su započele pripreme za izdavanje njihovog lista *Hrvatski djak*, te su o tom pokretu pisali kao o "srednjoškolskom pokretu kojem je temelj u sveučilišnim krugovima". Ovo je podrazumijevalo stvaranje jedinstvene naprednjačke organizacije, kojoj bi jezgru činila organizacija Napredne omladine sa Sveučilišta u Zagrebu, a u kojoj bi svoje predstavnike imale naprednjačke srednjoškolske organizacije iz svih hrvatskih zemalja, te predstavnici naprednjačke sveučilišne omladine sa ostalih Sveučilišta u Monarhiji na kojima su studirali hrvatski studenti.⁵³

Međutim, Napredna omladina nikada nije uspjela stvoriti jedinstvenu organizaciju, koja bi okupljala i srednjoškolsku i studentsku naprednjačku mladež. Prve srednjoškolske naprednjačke organizacije počele su se osnivati 1907. godine. Početkom 1908. godine, na sastanku "predstavnik zagrebačkih srednjoškolskih organizacija" osnovana je "centralna organizacija naprednoga srednjoškolskoga djaštva", u koju su pozvani predstavnici naprednjačkih srednjoškolskih organizacija iz svih hrvatskih zemalja.⁵⁴ Nije poznato je li ova organizacija zaživjela, tek je zabilježeno da je "centralni odbor" u Zagrebu primio na znanje da će se u kolovozu 1908. u Brodu održati "prvi pokrajinski zbor hrvatskog naprednoga djaštva iz Slavonije", što ga je potom i odobrio.⁵⁵

Napredna omladina na Sveučilištu u Zagrebu dugo vremena nije imala formalnu organizaciju.⁵⁶ Tek je koncem 1907. godine osnovana *Prosvjeta*, prvo društvo Hrvatske napredne omladine na Sveučilištu u Zagrebu.⁵⁷ Ovo je društvo trebalo postati jezgrom cjelokupne naprednjačke organizacije, pa je u veljači 1909. *Prosvjeta* proglašena "reprezentativnim tijelom Hrvatske napredne omladine", koje će službeno istupati u njeno ime.⁵⁸ Društvo nije ostvarilo svoju svrhu, te je čini se ubrzo raspušteno. U kolovozu iste godine sazvan je "Prvi zbor Hrvatske napredne omladine", na kojem su njeni predstavnici iz svih hrvatskih zemalja raspravljali o zajedničkom programu i jedinstvenoj organizaciji. Na zboru je prihvaćen zajednički program, te je donesen zaključak o provedbi jedinstvene organizacije Hrvatske napredne omladine na čelu s njenim izvršnim odborom.⁵⁹ Preduvjet za osnivanje ovog zajedničkog izvršnog odbora bilo je stvaranje organizacija Napredne omladine na Sveučilištu u Zagrebu te na ostalim sveučilištima u Monarhiji. Kako do toga nije došlo, ni zajednička organizacija Hrvatske napredne omladine nije provedena.⁶⁰

⁵² Milivoj Blažeković, Klub Prosvjeta, *Hrvatski djak*, god. 1, br. 10, str. 253.

⁵³ Naš pokret, *Hrvatski djak*, god. 1, br. 5, svibanj 1907.

⁵⁴ Iz djačkog života, *Hrvatski djak*, god. 2, br. 3, ožujak 1908., str. 87-88.

⁵⁵ Iz djačkog života, *Hrvatski djak*, god. 3, br. 2, listopad 1908., str. 50-54.

⁵⁶ Luetić, *Studenti Sveučilišta u Zagrebu (1874.-1914.)*, str. 383.

⁵⁷ Iz djačkog života, *Hrvatski djak*, god. 1, br. 11/12, prosinac 1907., str. 316-317.

⁵⁸ Iz djačkog života, *Hrvatski djak*, god. 3, br. 6, veljača 1909., str. 180.

⁵⁹ Naš prvi zbor, *Hrvatski djak*, god. 4, br. 1, listopad 1909., str. 3-4.

⁶⁰ Novak, Naše prilike, *Hrvatski djak*, god. 4, br. 5/6, travanj 1910., str. 118-123.

Katolička mladež se u organizacijskom smislu pokazala puno sposobnijom od naprednjačke omladine. Katolička crkva je i prije početka Hrvatskog katoličkog pokreta okupljala srednjoškolce unutar Marijinih kongregacija, srednjoškolskih organizacija pod vodstvom isusovaca, koje su služile odgajanju mladeži u kršćanskom duhu s posebnim naglaskom na posvećivanju Blaženoj Djevici Mariji.⁶¹ Početkom Hrvatskog katoličkog pokreta, ove su kongregacije postale prva etapa u organiziranju hrvatskog katoličkog đaštva, u kojima su se odgajali budući katolički aktivisti.⁶² Pretvaranju Marijinih kongregacija u srednjoškolske organizacije Hrvatskog katoličkog pokreta prethodilo je osnivanje Hrvatskog katoličkog akademskog društva Domagoj na Sveučilištu u Zagrebu, koncem 1906. godine, nakon čega su "domagojci" započeli organizirati katoličke đake po srednjim školama⁶³ u svim hrvatskim zemljama.⁶⁴ Poticaj za početak rada među srednjoškolskom omladinom na načelima Hrvatskog katoličkog pokreta dan je na prvom Hrvatsko-slovenskom zboru katoličkih srednjoškolaca, održanom u kolovozu 1907. u Zagrebu u organizaciji katoličke akademske omladine iz Zagreba i Beča, gdje je zaključeno da se otpočne s organiziranjem srednjoškolske mladeži.⁶⁵

Srednjoškolske organizacije Hrvatskog katoličkog pokreta međusobno su bile organizacijski povezane unutar hrvatskih pokrajina. Tako se, primjerice, središnja srednjoškolskih organizacija za Dalmaciju uspostavila u zadarskom sjemeništu.⁶⁶ Srednjoškolske organizacije Hrvatskog katoličkog pokreta nisu bile neposredno vezane uz HKAD Domagoj, te druga hrvatska katolička akademska društva, koja su se osnivala po ostalim sveučilišnim centrima u Monarhiji, niti su ta akademska društva bila međusobno neposredno vezana, nego je njihova povezanost ostvarena posredstvom pojedinaca koji su pripadali tim organizacijama. Naime, 1910. godine je ustrojena organizacija Hrvatsko katoličko narodno đaštvo (Hrvatski katolički đачki savez), u koji nisu ušle srednjoškolske i studentske organizacije Hrvatskog katoličkog pokreta, nego pojedinci, koje su te organizacije preporučivale.⁶⁷ Ovaj je Hrvatski katolički đачki savez bio uključen u Hrvatski katolički narodni savez, unutar kojeg su bile zastupljene sve "grane" Hrvatskog katoličkog pokreta. Vodeću ulogu unutar Hrvatskog katoličkog narodnog saveza, a time i čitavog Hrvatskog katoličkog pokreta, vremenom je preuzeo Hrvatski katolički seniorat, kojeg su uglavnom činili svršeni studenti, bivši članovi hrvatskih katoličkih akademskih društava.⁶⁸

⁶¹ Krišto, *Hrvatski katolički pokret*, str. 39-40.

⁶² Krišto, *Hrvatski katolički pokret*, str. 43-44. O stajalištu Napredne omladine prema Marijinim kongregacijama, vidi: Prava svrha srednjoškolskih kongregacija, *Hrvatski djak*, god. 1, br. 5, svibanj 1907., str. 137-139.

⁶³ Matijević, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva*, str. 26-27.

⁶⁴ Krišto, *Hrvatski katolički pokret*, str. 51.

⁶⁵ Krišto, *Prešućena povijest*, str. 234-235.

⁶⁶ Isto, str. 235.

⁶⁷ Krišto, *Hrvatski katolički pokret*, str. 68.

⁶⁸ Matijević, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva*, str. 30-31. O Hrvatskom katoličkom senioratu vidi: Matijević, *Lučnoše ili herostrati?*, str. 55-96.

Mladohrvatski pokret u školskoj godini 1907./1908.

Mladohrvatski pokret, koji je činila mladež koja je pristajala uz Starčevićovu hrvatsku stranku prava, nastao je oko 1907. godine. Te su godine objavljena "Pravila Starčevićanske mladosti". Tim je statutom usvojen jedinstven način ustroja starčevićanskih đачkih organizacija, te je stvoreno zajedničko tijelo starčevićanskih srednjoškolskih organizacija i Starčevićanske akademske mladosti. Prema statutu, "Starčevićanska mladost" je bila novostvorena organizacija koja se sastojala od "organizacije Starčevićanske akademske mladosti sa sjedištem u Zagrebu" te "srednjoškolskih starčevićanskih organizacija sa sjedištem u pojedinim mjestima njihova nastanka".⁶⁹ U središnjem dijelu ovog statuta propisana su načela ustroja ne samo starčevićanskih srednjoškolskih organizacija, nego i Starčevićanske akademske mladosti. Određena su tijela uprave ovih organizacija, na čelu s upravnim odborom što su ga činili predsjednik, tajnik, blagajnik, potpredsjednik te određen broj odbornika, određen je način njihova izbora, revizija njihova poslovanja, te prava i dužnosti članova tih organizacija.⁷⁰ Na koncu je određeno da upravu Starčevićanske mladosti, kao zajedničke organizacije, vodi upravni odbor Starčevićanske akademske mladosti, čijoj sjednici "u koliko se radi o zajedničkim poslovima" imaju pravo prisustvovati po dva izaslanika "svake srednjoškolske organizacije". Navedeno je i da se Starčevićanska mladost smatra "sastavnim dijelom" Starčevićeve hrvatske stranke prava, te je propisano da su predsjednik i tajnik Starčevićanske akademske mladosti članovi egzekutivnog odbora te stranke.⁷¹

Prema ovom je statutu vidljivo da se starčevićanska mladež organizirala na način na koji se namjeravala organizirati i Hrvatska napredna omladina, koja u tomu nije imala uspjeha. Središte organizacije cjelokupne starčevićanske omladine bila je organizacija starčevićanske mladeži na Sveučilištu u Zagrebu, Starčevićanska akademska mladost (SAM), u čije su vrhovno tijelo srednjoškolske organizacije iz svih hrvatskih zemalja po potrebi slale svoje delegate. U tu svrhu je vodstvo SAM-a s njenog predsjednika pomaknuto na upravni odbor, na čelu s predsjednikom, što je predstavljalo korak dalje u organizaciji starčevićanske sveučilišne mladeži.

Od 1906. godine počele su se osnivati starčevićanske organizacije po srednjim školama,⁷² te je do konca 1908. godine osnovano 18 tih organizacija⁷³ po svim hrvatskim zemljama, osim u Istri.⁷⁴ U početku su unutar tih organizacija djelovali i đaci, koji su istovremeno bili članovi i Marijinih kongregacija na istim zavodima, kao što

⁶⁹ *Pravila Starčevićanske mladosti*, Zagreb 1907., str. 3-4.

⁷⁰ Isto, str. 5-11.

⁷¹ Isto, str. 12-13.

⁷² Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 8, lipanj 1909., str. 233.

⁷³ Srednjoškolski vijesnik, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 1, studeni 1908., str. 31.

⁷⁴ Srednjoškolski vijesnik, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 2, prosinac 1908., str. 63.

je bio slučaj na vinkovačkoj gimnaziji⁷⁵ i u splitskim srednjim školama,⁷⁶ dok je s druge strane na sarajevskoj gimnaziji bio slučaj da su unutar tamošnje Marijine kongregacije djelovali i đaci koji su bili simpatizeri Starčevićeve hrvatske stranke prava.⁷⁷ U to vrijeme ni HKAD Domagoj nije izlazio samostalno na izbore za HAPD, nego su njegovi članovi, ako su glasovali, glasovali za listu SAM-a. Zbog toga su naprednjaci domagojce otprilike definirali kao struju unutar starčevićanske mladeži, među kojom još nije nastala razdioba na kulturno-socijalnim pitanjima.⁷⁸ Postojanje dviju struja, katoličke i liberalne unutar starčevićanske mladeži, navodi i katolička *Luč*.⁷⁹ Prema tvrdnji samih starčevićanaca, katolička struja unutar njihovih redova je težila tomu da starčevićanska mladež bude političko krilo, a katolička mladež kulturno-socijalno krilo jedne te iste mladeži.⁸⁰

Ova je razdioba mladeži, koja je dijelila ista politička stajališta, započela izdavanjem lista starčevićanske mladeži *Mlada Hrvatska* u siječnju 1908. godine. List je navodno pokrenut na poticaj starčevićanskih srednjoškolaca, kako bi olakšao komunikaciju starčevićanskih akademičara sa starčevićanskim srednjoškolskim organizacijama.⁸¹ Te je školske godine predsjednik Starčevićanske akademске mladosti bio Budislav Grgur Angjelinović, potpredsjednik Pavle Horvat, tajnik Drago Oršanić, a blagajnik Zlatko Grotić. Odbornici su bili Fran Galović, Emanuel Latković, David Wohl, Zvonimir Milković te Drago Šaffar.⁸² Prvi urednici *Mlade Hrvatske* bili su Budislav G. Angjelinović, Fran Galović i Zlatko Grotić.⁸³

U prvom broju *Mlade Hrvatske*, njeno uredništvo je navelo da će podržavati borbu katoličke mladeži za obranu katoličkih načela ukoliko katolički đaci "ne zastrane putem intolerance i zasukanosti". Uredništvo je navelo da mu je stalo do savezništva s katoličkom mladeži jer se među njima nalaze "i neki mladji naši istomišljenici, za koje se nadamo, da će u javnoj borbi, koja nas čeka, boriti se s nama bok uz bok".⁸⁴ Uredništvo *Luči* je smatralo da bi ta suradnja bila moguća kada bi se *Mlada Hrvatska* držala isključivo političkih pitanja, a kada bi kulturno-socijalna pitanja prepustila katoličkoj mladeži, budući da "ogromna većina – ako ne svi – naši drugovi misle u političkim pitanjima kao i oni oko *Mlade Hrvatske* i to ne nestalno nego oduševljeno i požrtvovno". Međutim, uredništvo *Luči* je već u prvom broju lista starčevićanske mladeži primijetilo niz primjera, gdje se ta mladež bavila kulturno-socijalnim pitanjima s *Luči* neprihvatljivog liberalnog stajališta, što je tu mladež, prema mišljenju

⁷⁵ Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 2, prosinac 1908., str. 52-54.

⁷⁶ Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 1, br. 3/4, ožujak-travanj 1908., str. 117; Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 8, lipanj 1909., str. 233.

⁷⁷ Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 2, prosinac 1908., str. 56-57.

⁷⁸ Iz djačkoga života, *Hrvatski đjak*, god. 1, br. 5, svibanj 1907.

⁷⁹ Prvi srednjoškolski starčevićanski sastanak, *Luč*, god. 4, br. 1, rujan 1908., str. 21-29.

⁸⁰ Sa prvog starčevićanskog srednjoškolskog sastanka, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 2, prosinac 1908., str. 41-42.

⁸¹ Zamislite se malo!, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 4/5, siječanj/veljača 1910., str. 91.

⁸² Djačke vijesti, *Mlada Hrvatska*, god. 1, br. 1, siječanj 1908., str. 27-28.

⁸³ Djačke vijesti, *Mlada Hrvatska*, god. 1, br. 1, siječanj 1908., str. 26.

⁸⁴ Djačke vijesti, *Mlada Hrvatska*, god. 1, br. 1, siječanj 1908., str. 32.

Luči, činilo bliskom Naprednoj omladini. Zbog toga je *Luč* uzvratila *Mladost Hrvatskoj* da ako hoće savez, odnosno borbu "bok uz bok", o kulturno-socijalnim pitanjima će morati pisati u skladu s katoličkim načelima.⁸⁵

Budući da se *Luč* nije odrekla svojih "zasukanih" načela, a *Mlada Hrvatska* nije odustala od stajališta koja su vrijeđala vjerske osjećaje katoličke mladeži, spor između ovih dviju đачkih skupina je kulminirao, te je tijekom 1908. i 1909. godine urodio raskolom u onim srednjoškolskim organizacijama, u kojima su te dvije skupine dotad djelovale zajedno. Iz splitske i vinkovačke starčevićanske srednjoškolske organizacije isključeni su članovi koji su ujedno bili i članovi neke od "klerikalnih organizacija".⁸⁶ Dubrovačka starčevićanska srednjoškolska organizacija je nakon vijećanja zaključila da *Mladu Hrvatsku* drži svojim listom, te je osudila napade katoličke mladeži na nju. Nakon toga je ova organizacija navodno "u svojoj nutrini" ojačala, postavši "jedinstvena u misli starčevićanskoj".⁸⁷ Da tomu nije bilo tako navodi vijest da se početkom 1909. godine održala sjednica organizacije starčevićanske srednjoškolske mladosti u Dubrovniku, na kojoj su "klerikalci" pokušali osvojiti njezin upravni odbor.⁸⁸

Iz Marijine kongregacije ustrojene na sarajevskoj gimnaziji isključeni su oni srednjoškolci, koji su se pretplatili na *Mladu Hrvatsku*.⁸⁹ "Klerikalna mladež" koja je ostala u toj kongregaciji i dalje se predstavljala kao "starčevićanska mladež".⁹⁰ Na zagrebačkoj gornjogradskoj gimnaziji je *Mlada Hrvatska*, koja je ondje do sukoba s katoličkim đaštvoim imala najviše pretplatnika, izbijanjem sukoba navodno potpuno izgubila pretplatnike.⁹¹ Sukob se odrazio i na mladež Zagrebačkog sveučilišta, gdje je koncem 1908. godine HKAD Domagoj prvi puta samostalno izašlo na izbore za HAPD.⁹²

Uz sukob s katoličkom mladeži izvan i unutar svojih redova, na cjelovitost starčevićanske mladeži negativno se odrazio i raskol unutar Starčevićeve hrvatske stranke

⁸⁵ Starčevićanska omladina u svom glasilu, *Luč*, god. 3, br. 5, veljača 1908., str. 255-263. O primjedbama *Luči* na prvi broj *Mlade Hrvatske* vidi: Gross, Nacionalne ideje studentske omladine, str. 85. O sukobu domagojaca i mladohrvata vidi: Artuković, Politički nazori Josipa Matasovića, str. 171-174. Artuković kao "bitni uzrok" sukoba mladohrvata s "klerikalnom grupom" smatra simpatije, koje je "klerikalna grupa" na Zagrebačkom sveučilištu gajila za ustroj kršćansko-socijalne stranke, koja bi bila konkurencija Starčevićovoj hrvatskoj stranci prava. Vidi i: Krišto, *Hrvatski katolički pokret*, str. 74-75. Krišto početak sukoba između mladohrvata i domagojaca pomiče u kasnije razdoblje, odnosno u 1911. godinu te smatra da je suština toga sukoba bila u tomu, što su se domagojci organizirali na konfesionalnoj osnovi, zbog čega su između ostaloga odbijali muslimane od pravaškog političkog programa.

⁸⁶ Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 1, studeni 1908., str. 22-24; Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 2, prosinac 1908., str. 52-54. Na vinkovačkoj gimnaziji, gdje se školovao do 1911. godine, starčevićansku srednjoškolsku organizaciju pomogao je ustrojiti hrvatski povjesničar Josip Matasović. Matković, Josip Matasović i "mladohrvatski" pokret, str. 152.

⁸⁷ Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 4, veljača 1909., str. 116-117.

⁸⁸ Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 6/7, travanj 1909., str. 200-201.

⁸⁹ Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 2, prosinac 1908., str. 56-57.

⁹⁰ Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 3, siječanj 1909., str. 87.

⁹¹ Dopisi, *Luč*, god. 3., br. 9/10, lipanj 1908., str. 573.

⁹² Izbor za Hrvatsko akademsko potporno društvo, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 2, prosinac 1908., str. 46-49.

prava, koji se dogodio koncem travnja 1908. istupom članova stranke pod vodstvom Mile Starčevića iz stranačkog zastupničkog kluba.⁹³ Na izvanrednoj skupštini Starčevićanske akademske mladosti, na kojoj se skupilo "preko 60 kolega", velikom je većinom glasova donesena rezolucija, kojom su disidenti, tzv. milinovci, najoštrije osuđeni. Protiv rezolucije glasovalo je devet članova SAM-a, od kojih su se šestorica, među kojima su bile "kolege Draženović, Pavelić i Starčević", izjasnili "da ne pripadaju ni jednoj grupi", dok su trojica pristala uz disidente.⁹⁴

Grupa neutralaca predlagala je da se SAM potpuno odvoji od Starčevićeve hrvatske stranke prava, ali da ne podrži ni disidente, nego da se ustroji kao posve samostalna grupa. Tomu se veći dio SAM-a odupro,⁹⁵ te su simpatizeri milinovaca isključeni iz te organizacije.⁹⁶ Koncem 1908. godine, uoči izbora za HAPD, na Zagrebačkom sveučilištu je Organizacija Starčevićanaca akademičara, koja je pristajala uz milinovce. Predsjednik ovog studentskog društva bio je prvi predsjednik HKAD Domagoj⁹⁷ Ferdo Pavelić, potpredsjednik je bio Stjepan Maraković, tajnik Krešimir Hajdić, blagajnik Antun Rosandić, odbornici Juraj Filipović, Ljubomir Nardini, Viko Radojković, Eugen Sgurić, te revizori Ante Brajković i Andrija Ćurlin.⁹⁸

Na osipanje starčevićanskih redova u prvoj fazi mladohrvatskog pokreta djelovalo je i približavanje dijela starčevićanske mladeži Naprednoj omladini. Ovo približavanje započelo je koncem travnja 1908., kada je Napredna omladina organizirala studentski štrajk,⁹⁹ zbog povrede studentske autonomije koju je počinila vlada bana Pavla Raucha umirovljenjem sveučilišnog profesora Đure Šurmina, člana Hrvatske pučke napredne stranke. Štrajk je u svibnju 1908. rezultirao ispisivanjem velike većine studenata sa Sveučilišta u Zagrebu te njihovim upisivanjem tijekom ljetnog semestra iste godine na druga sveučilišta, većinom u Pragu.¹⁰⁰

Prema tvrdnji hrvatske historiografije, ovaj je studentski štrajk izazvao "reakciju klerikalnih i frankovačkih krugova", mada su u njemu sudjelovali i starčevićanski sveučilištarci.¹⁰¹ Ova je tvrdnja utemeljena na stajalištu jugoslavenske historiografije, da su "frankovci i klerikalci s negodovanjem očekivali daljnje jačanje naprednjaštva u direktnom kontaktu s Masarykovim utjecajem u Pragu".¹⁰² Međutim, Starčevićeva hrvatska stranka prava je od početka studentske akcije pa do njenog svršetka u listopadu 1908., gotovo bez iznimke podržavala studentski štrajk i odlazak studenata sa

⁹³ O raskolu u SHSP vidi: Mirjana Gross, Hrvatska uoči aneksije Bosne i Hercegovine, u: *Istorija XX. veka*, br. 3, Beograd 1962., str. 212-215.

⁹⁴ Starčevićansko djačtvo i raskol, *Hrvatsko pravo*, br. 3732, 27. travnja 1908.

⁹⁵ Iz organizacije starčevićanaca akademičara, *Hrvatska sloboda*, br. 162, Zagreb, 7. studenoga 1908.

⁹⁶ Sveučilištarci starčevićanci!, *Hrvatska sloboda*, br. 151, 26. listopada 1908.

⁹⁷ Krišto, *Hrvatski katolički pokret*, str. 48, 52.

⁹⁸ Domaće vesti, *Hrvatska sloboda*, br. 155, 30. listopada 1908.

⁹⁹ Iz djačkog života, *Hrvatski djak*, god. 2, br. 5, svibanj 1908., str. 148-151.

¹⁰⁰ O štrajku i literaturi vezanoj za taj događaj vidi: Luetić, *Studenti Sveučilišta u Zagrebu*, str. 389-390. Vidi i stajalište Pavla Raucha o istom događaju u: Veridicus, *Hrvatska u godini 1907. i 1908.*, Zagreb 1908., str. 12-13.

¹⁰¹ Luetić, *Studenti Sveučilišta u Zagrebu*, str. 390.

¹⁰² Gross, *Studentski pokret 1875.-1914.*, str. 464.

Sveučilišta u Zagrebu, pri čemu nije imala ništa protiv toga što je većina studenata, pa i Starčevićanaca, za nastavak svog školovanja izabrala Prag.¹⁰³ Prema tvrdnji vođe starčevićanske mladeži Budislava G. Angjelinovića, Starčevićeva hrvatska stranka prava je zauzela stajalište da je štrajk "interno djačko pitanje", te su pojedini zastupnici te stranke, primjerice Vladimir Frank, pomagali štrajkašima.¹⁰⁴ Jedini tko je od istaknutih članova te stranke podržao štrajk, ali je osudio odlazak hrvatskih studenata na druga sveučilišta, bio je sveučilišni profesor Iso Kršnjavi, od čijeg se mišljenja stranka javno ogradila.¹⁰⁵

Predsjednik Starčevićanske akademske mladosti, Budislav G. Angjelinović već je na prvoj studentskoj skupštini, koja je proglasila štrajk, proglašen njenim predsjednikom. Angjelinović je nakon ustroja središnjeg štrajkaškog tijela, "centralnog akademskog odbora" što su ga činila četiri naprednjaka, četiri Starčevićanca i četiri Srbina, proglašen i predsjednikom tog tijela.¹⁰⁶ Prema tvrdnji katoličkog tiska, koje je podržavalo štrajk, ali se nije slagalo s odlaskom studenata sa Zagrebačkog sveučilišta, Angjelinoviću je laskalo što ga protivnici guraju na najviše položaje, zbog čega je prigrlio inicijativu Napredne omladine da se ode sa Zagrebačkog sveučilišta, te je tu ideju silom nametao i među starčevićanskim studentima, velik dio kojih nije podržavao tu ideju.¹⁰⁷ Angjelinović je sam pisao da u početku nije prihvatao ideju o odlasku sa Sveučilišta, no jednom kada je tu ideju prihvatio odlučio ju je provesti do krajnosti.¹⁰⁸ Pisao je i da su svi starčevićanski studenti bili za štrajk, ali da nisu svi bili za odlazak sa Sveučilišta, no da se ta manjina naposljetku "zaključku većine pokorila".¹⁰⁹

Svršetkom štrajka među starčevićanskim je sveučilištarcima prevladalo mišljenje da štrajk nije uspio te da nije trebalo ići sa Zagrebačkog sveučilišta. Samo je Angjelinović još branio opravdanost tog poteza.¹¹⁰ Među starčevićanskim sveučilištarcima koji nisu prihvaćali odlazak sa Zagrebačkog sveučilišta nalazio se i Krešimir Kovačić, koji je 1908. godine u jednoj brošuri izvrnuo ruglu štrajk, njegove vođe i odluku da se ode sa Zagrebačkog sveučilišta.¹¹¹ Nedugo potom *Hrvatsko pravo* je objavilo otvoreno pismo upućeno B. G. Angjelinoviću, koje je bilo potpisano inicijalima S.S.-

¹⁰³ Rauchovo masreglovanje našeg sveučilišta, *Hrvatsko pravo*, br. 3734, 29. travnja 1908.; Rauch-Czernkovichova nasilja na sveučilištu, *Hrvatsko pravo*, br. 3735, 30. travnja 1908.; Sveučilište zatvoreno!, *Hrvatsko pravo*, br. 3736, 1. svibnja 1908.

¹⁰⁴ Budislav G. Angjelinović, Exodus hrvatskih sveučilištaraca sa Rauch-Bauer-Steinfl-Simonove univerze, *Hrvatsko pravo*, br. 3760, 30. svibnja 1908.

¹⁰⁵ Bauerovci proti Kršnjaviju, *Hrvatsko pravo*, br. 3760, 30. svibnja 1908.

¹⁰⁶ Iz djačkog života, *Hrvatski djak*, god. 2, br. 5, str. 150.

¹⁰⁷ *Fiat lux! Riječ hrvatskomu đaku i narodu upravlja Domagoj, hrvatsko katoličko akademsko društvo u Zagrebu*, Zagreb 1909., str. 12.

¹⁰⁸ Angjelinović, Lanjski štrajk i emigracija hrvatskih akademičara, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 1, studeni 1908., str. 5.

¹⁰⁹ Angjelinović, Exodus hrvatskih sveučilištaraca sa Rauch-Bauer-Steinfl-Simonove univerze, *Hrvatsko pravo*, br. 3760, 30. svibnja 1908.

¹¹⁰ Angjelinović, Lanjski štrajk i emigracija hrvatskih akademičara, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 1, studeni 1908., str. 5-7.

¹¹¹ Krešimir Kovačić, *Povijest jedne pobune i štrajk mladeži u perzijskoj satrapiji. Sastavljeno po starinskim knjigama u pet kaputa*, Zagreb 1908.

H., pod kojima se vjerojatno krio Krešimir Kovačić. Autor je pisao da su se njegova predviđanja u vezi štrajka ostvarila, te se ispričao Angjelinoviću ako ga je "kojim satiričkim prizvukom" tijekom polemike o štrajku povrijedio. Pismo je upućeno zbog toga što je Angjelinović u međuvremenu napustio starčevićansku organizaciju.¹¹²

Prema tvrdnji katoličkog tiska, Angjelinović i još neki vođe starčevićanske mladosti su u Pragu prihvatili naprednjačku ideologiju.¹¹³ Koncem listopada 1908. B. G. Angjelinović se pojavio kao predsjednik Hrvatske akademske omladine Splita, koja je Mili Starčeviću poslala novac za potrebe osnutka Narodnog vijeća,¹¹⁴ nadstranačke organizacije u kojoj bi participirale i srpske stranke, a koja bi se zalagala za pripajanje Bosne i Hercegovine banskoj Hrvatskoj.¹¹⁵ Tu je akciju Starčevićanska akademska mladost "najoštrije" osudila.¹¹⁶

Egzodus studenata sa Zagrebačkog sveučilišta i na drugi je način ugrozio mladohrvatski pokret. Osim što je *Mlada Hrvatska* zbog odlaska svih članova redakcije iz Zagreba prestala izlaziti,¹¹⁷ odlaskom vodstva Starčevićanske akademske mladosti iz Zagreba raskinuta je i veza starčevićanskih studenata sa srednjoškolicima. Starčevićanske srednjoškolske organizacije su prosvjedovale zbog prestanka izlaženja *Mlade Hrvatske*, tvrdeći da je zbog toga starčevićanska ideja na srednjim školama počela gubiti simpatizere. Kao odgovor na to, starčevićanska srednjoškolska mladost je prvo odlučila pokrenuti vlastiti list,¹¹⁸ a zatim je u kolovozu 1908. u Zagrebu organizirala Prvi starčevićanski srednjoškolski sastanak, kojem je bio cilj stvoriti jedinstveno tijelo svih starčevićanskih srednjoškolskih organizacija.¹¹⁹

Na tom je sastanku ustrojen Savez organizacija Starčevićanske srednjoškolske mladosti. Prema pravilima ovog Saveza, organizacije Starčevićanske srednjoškolske mladosti stupile su u Savez organizacija Starčevićanske srednjoškolske mladosti (SOSSM), kojemu se na čelu nalazio središnji odbor Saveza koji su činili predsjednik, tajnik i blagajnik. Prema pravilima, organizacije Starčevićanske srednjoškolske mladosti okupljale su se i po hrvatskim pokrajinama: banskoj Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini i "eventualno" Istri, gdje su im se na čelu nalazili pododbori središnjeg odbora SOSSM-a, a koji su bili posredni organi između organizacija Starčevićanske srednjoškolske mladosti te središnjeg odbora SOSSM-a. Ovom Savezu je "drug u radu" bila Starčevićanska akademska mladost, s kojom je sačinjavala

¹¹² Priposlano. Posljednji fragment, *Hrvatsko pravo*, br. 3886, 31. listopada 1908.

¹¹³ Zagrebačko emigrantsko pitanje, *Luč*, god. 4, br. 1, rujan 1908., str. 7.

¹¹⁴ Temelj Narodnomu vijeću, *Hrvatska sloboda*, br. 151, 26. listopada 1908.

¹¹⁵ Peršić, *Kroničarski spisi*, str. 178.

¹¹⁶ Djačke vijesti, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 5, ožujak 1909., str. 148-149.

¹¹⁷ Domaće vijesti, *Hrvatsko pravo*, br. 3740, 6. svibnja 1908.

¹¹⁸ Apel starčevićanskoj srednjoškolskoj mladosti, *Hrvatsko pravo*, br. 3760, 30. svibnja 1908.

¹¹⁹ Apel na starčevićanske rodoljube, *Hrvatsko pravo*, br. 3818, 10. kolovoza 1908.

Starčevićansku mladost.¹²⁰ Prvim predsjednikom središnjeg odbora SOSSM-a postao je Rude Štagljar-Majevčanin.¹²¹

Na svom prvom sastanku Starčevićanska srednjoškolska mladost je zaključila i stupiti u vezu sa Starčevićanskom akademskom mladosti radi obnove zajedničkog glasila *Mlada Hrvatska*, u koji bi se uvela rubrika za srednjoškolce i u čijem bi uredništvu bio zastupan i jedan srednjoškolac.¹²² Povratkom studenata u Zagreb, koncem listopada 1908., održana je glavna skupština SAM-a, na kojoj je izabran njen novi upravni odbor koji su činili predsjednik Ivan Pavičić, potpredsjednik Fran Galović, tajnici Ivo Mikinac i Josip Koprivčević, blagajnici Josip Vedral i Grga Hećimović, te odbornici Krešimir Kovačić, Ilija Maričić, Ivo Matica i Mato Mintas.¹²³ Na skupštini se raspravljalo i o obnovi *Mlade Hrvatske*, te je odlučeno da će *Mlada Hrvatska* od sljedećeg mjeseca ponovo početi izlaziti.¹²⁴ Rude Štagljar je ušao u urednički odbor obnovljene *Mlade Hrvatske*, u kojem su se uz njega nalazili i Fran Galović, Ivan Pavičić, Krešimir Kovačić te Ivo Mikinac.

Mladohrvatski pokret u školskoj godini 1908./1909.

Mada je na prvom sastanku starčevićanske srednjoškolske mladosti izražena bezuvjetna lojalnost te mladeži Starčevićevoj hrvatskoj stranci prava i njenom predsjedniku Josipu Franku,¹²⁵ u pravila SOSSM-a je unesena odredba prema kojoj je Savez bio "sastavni dio Starčevićeve hrvatske stranke prava", uz ogradu da u stvarima unutrašnjeg poslovanja, te u izdavanju i uređivanju svog lista "pridržava potpunu autonomiju".¹²⁶ Proglašenu autonomiju starčevićanska mladež je koristila za žestoke sukobe s katoličkom mladeži, što je već u siječnju 1909. rezultiralo intervencijom vodstva Starčevićeve hrvatske stranke prava u pisanje *Mlade Hrvatske*.¹²⁷ Ova je intervencija izazvala odgovor starčevićanske mladeži, da mada "naša", Starčevićeva hrvatska stranka prava nema pravo priječiti svoju mladež u njenom autonomnom djelokrugu, odnosno u njenom "kulturnom polju rada".¹²⁸

Ovakva je reakcija starčevićanske mladeži bila uvjetovana uvjerenjem dijela njenog vodstva, da pred hrvatskom mladeži predstoji "velika kulturna borba, u kojoj će sve političke grupe na univerzi postati suvišne i posve nestati". U toj borbi koja će se voditi između nositelja liberalnih i katoličkih načela, starčevićanska mladež

¹²⁰ *Pravila Organizacije Starčevićanske srednjoškolske mladosti*, Zagreb 1909., str. 3-25. O složenom načinu izbora pokrajinskih pododbora SOSSM-a, te o organizacijama SSM-a u Bosni i Hercegovini, vidi: *Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907.-1944.)*, prir. Tomislav Jonjić – Stjepan Matković, Zagreb 2012., str. 205-207, 207-208.

¹²¹ Srednjoškolski vijesnik, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 8, lipanj 1909., str. 236.

¹²² Prvi starčevićanski srednjoškolski sastanak, *Hrvatsko pravo*, br. 3833, 29. kolovoza 1908.

¹²³ Domaće vesti, *Hrvatsko pravo*, br. 3880, 24. listopada 1908.

¹²⁴ Domaće vesti, *Hrvatsko pravo*, br. 3874, 17. listopada 1908.

¹²⁵ Prvi starčevićanski srednjoškolski sastanak, *Hrvatsko pravo*, br. 3832, 28. kolovoza 1908.

¹²⁶ *Pravila Organizacije Starčevićanske srednjoškolske mladosti*, str. 20.

¹²⁷ Čestitanja kod predsjednika stranke, *Hrvatsko pravo*, br. 3936, 2. siječnja 1909.

¹²⁸ Neka se bistri!, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 5, ožujak 1909., str. 134-136.

se prema zamisli svoga vodstva trebala boriti na strani liberalne Napredne omladine, koja bi se prethodno odvojila od Hrvatske pučke napredne stranke i napustila "slavosrpsku politiku", te bi postala prava "slobodoumna nepolitička grupa na univerzi".¹²⁹ Pritom se prema zamisli dijela svoga vodstva i starčevićanska mladež trebala odvojiti od svoje matične stranke, no zadržala bi svoja nacionalno-politička načela,¹³⁰ te bi kao hrvatska nacionalistička i liberalna omladina "regenerirala čitavo djaštvo hrvatsko", koje bi okupila pod svojim okriljem.¹³¹

Težnja za emancipacijom dijela starčevićanske mladeži od Starčevićeve hrvatske stranke prava imala je svoj odraz i u različitim poimanjima hrvatske političke zbilje, što se konkretno ticalo odnosa prema vrhbosanskom nadbiskupu Josipu Stadleru. Do aneksije Bosne i Hercegovine Starčevićeva hrvatska stranka prava je u nastojanju da privuče bosansko-hercegovačke muslimane hrvatskoj nacionalno-političkoj ideji kritizirala Stadlerovu crkveno-političku djelatnost, podupirući u Bosni i Hercegovini franjevačko svećenstvo i struju hrvatske liberalne inteligencije pod vodstvom Nikole Mandića.¹³² Uoči aneksije Bosne i Hercegovine, struja bosansko-hercegovačkih Hrvata pod vodstvom Nikole Mandića počela se približavati Hrvatsko-srpskoj koaliciji, napuštajući pravaški program sjedinjenja Bosne i Hercegovine s Hrvatskom. Budući da je struja pod vodstvom Josipa Stadlera zadržala taj program,¹³³ koncem 1908. godine uspostavljeno je savezništvo Starčevićeve hrvatske stranke prava s tom strujom bosansko-hercegovačkih Hrvata.¹³⁴

Unatoč tomu što je bila svjesna priklanjanja Nikole Mandića Hrvatsko-srpskoj koaliciji,¹³⁵ te unatoč tomu što je držala da struja bosansko-hercegovačkih Hrvata pod vodstvom nadbiskupa Stadlera jedina "zastupa dostojno naša starčevićanska načela", starčevićanska mladež nije slijedila taktiku svoje matične stranke, te nije podržala nadbiskupa Stadlera, i dalje ga smatrajući "velikom nesrećom" po hrvatske nacionalne interese u Bosni i Hercegovini zbog njegovih "klerikalnih" načela.¹³⁶ Starčevićanska mladež je smatrala da je Starčevićeva hrvatska stranka prava "učinila jednu taktičku pogrešku, kada se je postavila na stranu dra. Stadlera", te je pozvala i Stadlera i Mandića da se povuku iz vodstva svojih organizacija i da vodstvo nad bosansko-hercegovačkim Hrvatima prepuste navodno nekompromitiranom Josipu Sunariću.¹³⁷

¹²⁹ Krešimir Kovačić, Kulturna borba na hrvatskoj univerzi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 6/7, travanj 1909., str. 164-165.

¹³⁰ Prilike djaštva na hrvatskoj univerzi, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 9/10, str. 241-244.

¹³¹ Rude Štagljar, Nove borbe. K 2. sastanku starčevićanskog srednjoškolskog djaštva u Zagrebu 27. i 28. kolovoza 1909., *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 9/10, str. 246-248.

¹³² Matković, *Čista stranka prava*, str. 119-122.

¹³³ Gross, Hrvatska politika u Bosni i Hercegovini, str. 30-32, 38-43.

¹³⁴ Deputacija Hrvata katolika iz Bosne i Hercegovine u Zagrebu, *Hrvatsko pravo*, 28. studenoga 1908.; Klubovima i svim pristašama Starčevićeve hrvatske stranke prava, *Hrvatsko pravo*, 11. prosinca 1908.

¹³⁵ Politika, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 3, siječanj 1909., str. 88.

¹³⁶ Politika, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 5, ožujak 1909., str. 153.

¹³⁷ Politika, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 6/7, travanj 1909., str. 201.

Težnja dijela starčevićanskog đlaštva da se emancipira od Starčevićeve hrvatske stranke prava nije prošlo bez reakcije onih, koji se s tim nisu slagali. Na inicijativu tih čimbenika, polovicom 1909. godine je izvršena reorganizacija Starčevićanske akademске mladosti, koja je od samostalne organizacije postala "akademski klub", koji je trebao postati "dio jedinstvene organizacije starčevićanske mladosti, u kojoj će biti zastupani i akademičari i srednjoškolfci i radnici i trgovačka mladost, te napokon sva ostala mladja inteligencija, koja je svršila univerzu". Ta je jedinstvena organizacija trebala biti "čvrst oslon našoj Starčevićovoj hrvatskoj stranci prava".¹³⁸ Starčevićanski akademski klub dobio je naziv *Kumičić*, a njegovim su članovima osim aktivnih studenata mogli postati i svršeni studenti, odnosno "seniori". U prvom upravnom odboru *Kumičića*, izabranom za ljetni semestar školske godine 1908./1909., predsjednik je bio Ivan Pavičić, potpredsjednik Fran Galović, tajnik Grgo Novak, blagajnik Josip Vedral, a odbornici Zvonimir Milković, Krešimir Kovačić, Ivan Matica, Grga Hećimović, Ivo Mikinac i Ilija Maričić.¹³⁹

Osnutkom *Kumičića*, Starčevićanska akademška mladost prestala je postojati kao organizacija, zbog čega više nije biran njen upravni odbor. U ime "starčevićanske akademške mladosti" sada je istupao upravni odbor *Kumičića*.¹⁴⁰ Prema shvaćanju onih koji su se slagali s osnutkom *Kumičića*, "starčevićanska akademška mladost" je nakon osnutka kluba *Kumičić* postala grupa studenata, političkih istomišljenika, koji se organiziraju u klubu *Kumičić*.¹⁴¹ Međutim, prema shvaćanju onih koji se nisu slagali s osnutkom *Kumičića* i koji su težili emancipaciji starčevićanske mladeži od Starčevićeve hrvatske stranke prava, osnutkom tog kluba Starčevićanska akademška mladost nije prestala postojati kao organizacija, nego je *Kumičić* osnovan u njenom "okviru",¹⁴² isključivo kao "kulturni klub, koji nikako ne može reprezentirati starčevićansku akademšku mladost".¹⁴³

Težnja za stvaranjem đlačke organizacije, koja bi bila liberalna i koja bi počivala na pravaškim načelima, ali bi bila neovisna od Starčevićeve hrvatske stranke prava kako bi okupila i Naprednu omladinu, bila je osobito prisutna u radu starčevićanske srednjoškolske mladeži. Na konferenciji starčevićanskih srednjoškolskih organizacija iz banske Hrvatske, održanoj u travnju 1909., predsjednik SOSSM-a Rude Štagljar je kao jedan od najvećih uspjeh Saveza u protekloj godini istaknuo "to što smo raščistili naše stajalište prema klerikalizmu i doveli do pobjede u našim redovima pravi liberalizam". U tom smislu je donesena i rezolucija, kojom se odobrilo pisanje *Mlade Hrvatske*, a "napose istup proti i onako nestarčevićanskih klerikalaca".¹⁴⁴ Na Drugom sastanku starčevićanske srednjoškolske mladosti, održanom u kolovozu 1909.,

¹³⁸ Djačke vijesti, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 8, lipanj 1909., str. 230.

¹³⁹ Djačke vijesti, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 9/10, str. 282-283.

¹⁴⁰ Izjava starčevićanske akademške mladosti, *Hrvatsko pravo*, br. 4258, 31. siječnja 1910.

¹⁴¹ Domaće viesti, *Hrvatsko pravo*, br. 4211, 3. prosinca 1909.; Domaće viesti, *Hrvatsko pravo*, br. 4287, 7. ožujka 1910.

¹⁴² Djačke vijesti, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 1/2, listopad-studenj 1909., str. 36.

¹⁴³ Djačke vijesti, *Grabancijaš*, god. 1, br. 1, Zagreb, ožujak 1910., str. 23.

¹⁴⁴ Srednjoškolski vijesnik, *Mlada Hrvatska*, god. 2, br. 8, lipanj 1909., str. 236-237.

prihvaćena je rezolucija prema kojoj se starčevićanske srednjoškolske organizacije “u političkom smislu” potpuno identificiraju sa Starčevićevom hrvatskom strankom prava, ali da “u djačkim stvarima, kao npr. u pitanju *Mlade Hrvatske* ili odnošaja prema ostalim djačkim grupama”, zadržavaju “potpunu slobodu, smatrajuć se organizacijom od same stranke potpuno neovisnom”.¹⁴⁵

Mladohrvatski pokret u školskoj godini 1909./1910.

Početkom nove školske godine, među starčevićanskom sveučilišnom mladeži dominirala je struja, koja se željela emancipirati od Starčevićeve hrvatske stranke prava i surađivati s Naprednom omladinom. U to je vrijeme predsjednik upravnog odbora *Kumičića* bio Grgo Novak, tajnik je bio Marko Kožul, a blagajnik Bariša Smoljan. Glavni urednik *Mlade Hrvatske* bio je Krešimir Kovačić, a članovi uredništva bili su Augustin Ujević, Zvonimir Milković, Grgo Novak, Marko Kožul i Bariša Smoljan.¹⁴⁶ Uoči izbora za upravni odbor HAPD-a, “Starčevićanska akademska mladost” sklopila je izborni sporazum s Naprednom omladinom i milinovskom Organizacijom starčevićanskih akademičara, te je njihova lista pobijedila samostalnu listu grupe oko *Domagoja*.¹⁴⁷ Od pristaša starčevićanske sveučilišne mladeži u mješoviti su odbor HAPD-a izabrani Grgo Novak, Krešimir Kovačić, Ivo Čvorišćec, Nikola Rukavina i Jure Šutej.¹⁴⁸ Istovremeno su se na stranicama *Mlade Hrvatske* počeli pojavljivati dotadašnji pripadnici Napredne omladine: Karlo Häusler, Ljubo Wiesner, te Janko Polić Kamov.

Suradnja dijela starčevićanske sveučilišne mladeži s Naprednom omladinom izazvala je reakciju drugog dijela te mladeži, koja se oglašavala posredstvom *Hrvatskog prava*. U tom su listu u listopadu 1909. počeli izlaziti članci anonimnog starčevićanskog studenta, upereni protiv suradnje starčevićanske mladeži s Naprednom omladinom, na koje je “Starčevićanska akademska mladost” reagirala izjavom, kojom su ti članci osuđeni.¹⁴⁹ Ubrzo potom, u prosincu su na zagrebačkom Sveučilištu održane demonstracije “hrvatske akademičke mladosti”, koja je prosvjedovala protiv podrške, koju je Napredna omladina javno odaslala Franu Supilu tijekom Friedjungove parnice. Među govornicima na prosvjedu se nije nalazio nitko iz čelnništva *Kumičića*, niti itko iz uredništva *Mlade Hrvatske*.¹⁵⁰ Nakon tih demonstracija Napredna omladina se na stranicama *Hrvatskog prava* počela nazivati “pokretaškom fukarom”.¹⁵¹

U isto je vrijeme zastupnik Starčevićeve hrvatske stranke prava, svećenik Ivan Nepomuk Jemeršić objavio članak u katoličkoj *Luči*, u kojem je osudio protukatoličko,

¹⁴⁵ Štagljar, Starčevićansko djaštvo na svom drugom sastanku, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 3, prosinac 1909., str. 70-72.

¹⁴⁶ Djačke vijesti, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 1/2, listopad/studen 1909., str. 36.

¹⁴⁷ Luetić, *Studenti Sveučilišta u Zagrebu*, str. 353, 391.

¹⁴⁸ Iz djačkoga života, *Hrvatski djak*, god. 4, br. 2, studeni 1909., str. 51-53.

¹⁴⁹ Domaće vesti, *Hrvatsko pravo*, br. 4184, 2. studenoga 1909.

¹⁵⁰ Manifestacija hrvatskih akademičara, *Hrvatsko pravo*, br. 4223, 17. prosinca 1909.

¹⁵¹ Domaće vesti, *Hrvatsko pravo*, br. 4226, 21. prosinca 1909.

nemoralno pisanje *Mlade Hrvatske*, te je poželio da starčevićanska mladež krene "boljim putem", odnosno da u Domagoju i Marijinim kongregacijama "ne gleda protivnike svojih domovinskih i zdravih političko-kulturnih težnji i nastojanja", nego da se oko *Luči* okupi "sva katolička mladež u Hrvatskoj", a da se oko *Mlade Hrvatske* okupi "starčevićanska mladež" svih konfesija, te da *Luč* i *Mlada Hrvatska* "zajedno žive međusobno u čistoj ljubavi, kao dvije mlade i bujne grane na starom stablu hrvatstva".¹⁵²

Reakcija čimbenika koji su se protivili emancipaciji starčevićanske mladeži od njene matične stranke i njenoj suradnji s Naprednom omladinom, izazvala je prekid suradnje trideset sedmorice dotadašnjih suradnika i pristaša *Mlade Hrvatske* s tim listom, "budući da nam se hoće nametnuti smjer, koji ne odgovara osnutku i svrsi *Mlade Hrvatske*". Od članova uredništva *Mlade Hrvatske*, čelništva *Kumičića* i starčevićanskih članova HAPD-a, izjavu o prekidu suradnje potpisali su Marko Kožul, Krešimir Kovačić, Augustin Ujević i Zvonimir Milković. Od znamenitijih pripadnika starčevićanske mladeži potpisali su je i Rude Štagljar, Musa Ćazim-Ćatić, Fran Galović, Fadil Kutragić i Džaferbeg Kulenović.¹⁵³ Neki od potpisanih, kao primjerice Fadil Kurtagić, kasnije su javno izjavili da su potpisani bez svog znanja, a dio je potpisanih, kao primjerice Fran Galović, bez javnog demantija nastavio surađivati s *Mladom Hrvatskom*. Disidenti su u veljači 1910. na Sveučilištu osnovali organizaciju i prozvali se Starčevićanski slobodoumnii akademičari,¹⁵⁴ odnosno Starčevićansko slobodoumno djaštvo. Prema tvrdnji akademičara koji su ostali uz *Mladu Hrvatsku*, ova je organizacija brojila samo pet članova.¹⁵⁵ Prema kasnijoj tvrdnji, disidenata je bilo šest.¹⁵⁶ Među njima su se nedvojbeno nalazili Krešimir Kovačić, Tin Ujević i Rude Štagljar.

Naprednjački je tisak smatrao da je raskol među starčevićanskom mladeži uzrokovao pritisak iz vodstva Starčevićeve hrvatske stranke prava, koje je navodno izdalo naredbu da *Mlada Hrvatska* mora pisati u čisto stranačkom i klerikalnom duhu, "inače da stranka neće snositi troškove lista".¹⁵⁷ Međutim, Starčevićeva hrvatska stranka prava se nije otvoreno opredijelila protiv disidenata, nego je *Hrvatsko pravo* objavljivalo sve njihove izjave i proglase, kao što je bila najava izlaženja lista *Grabancijaš*,¹⁵⁸ te je kritizirala preoštne napade na disidente sa strane njihovih bivših kolega, zauzimajući stajalište da je spor unutar redova starčevićanske mladeži isključivo "radi književnih smjerova" i nadajući se da će se mladež vremenom opet složiti.¹⁵⁹

¹⁵² Ivan Nepomuk Jemeršić, Moj odgovor *Luči* i savjeti našoj dičnoj katoličkoj u obće a napose i starčevićanskoj mladeži oko *Mlade Hrvatske*, *Luč*, god. 5, br. 4, siječanj 1910.

¹⁵³ Izjava, *Hrvatsko pravo*, br. 4256, 28. siječnja 1910.; Domaće vijesti, *Hrvatsko pravo*, br. 4257, 29. siječnja 1910.

¹⁵⁴ Svaštice, *Luč*, god. 5, br. 5, veljača 1910., str. 255.

¹⁵⁵ Ivan Pavičić, Da se razumijemo!, *Hrvatsko pravo*, br. 4292, 12. ožujka 1910.

¹⁵⁶ Djačka kronika, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 7, travanj 1910., str. 206.

¹⁵⁷ Raskol počinje, *Male novine*, br. 7, Zagreb, 29. siječnja 1910.

¹⁵⁸ Domaće viesti, *Hrvatsko pravo*, br. 4290, 10. ožujka 1910.

¹⁵⁹ Domaće viesti, *Hrvatsko pravo*, br. 4296, 17. ožujka 1910.

Starčevićanska mladež koja je ostala uz *Mladu Hrvatsku*, čin disidenata oštro je osudila. Fadil Kurtagić, kojem je "politička strana našeg programa" bila važnija od "kojekakvih svakidanih kulturnih natezanja", smatrao je da je "našim disidentima" pod utjecajem Antuna Gustava Matoša¹⁶⁰ pred očima vremenom "blijedio politički moment" "pred kojekakvim kulturnim smicalicama". Odras toga je bilo, prema Kurtagiću, uvlačenje naprednjaka u *Mladu Hrvatsku*. Kurtagić je smatrao da su vođe disidenata, Krešimir Kovačić i Rude Štagljar, kao slabi karakteri naposljetku kapitulirali pred naprednjacima i prihvatili njihovu ideologiju.¹⁶¹ Na tvrdnje disidenata da je raskol starčevićanske mladeži uzrokovala "klerikalna" struja unutar te mladeži, *Mlada Hrvatska* je pisala da je raskol uzrokovalo upozorenje iz redova starčevićanske mladeži upućeno tadašnjem uredništvu lista, "da malo više pripaze na pravu svrhu glasila i da se otresu koketiranja s naprednim djaštvom". Za starčevićansku mladež je bilo jasno da je organizacija Starčevićanskog slobodoumnog djaštva samo međufaza na putu potpune preobrazbe starčevićanskih disidenata u naprednjake.¹⁶²

Ubrzo po raskolu među starčevićanskom mladeži, izabran je novi upravni odbor akademskog kluba *Kumičić*,¹⁶³ koji je u obraćanju javnosti naveo da ne želi hiniti neovisnost, kao što to hini Napredna omladina u odnosu na Hrvatsku pučku naprednu stranku, nego da želi čvrst savez sa Starčevićevom hrvatskom strankom prava, kako bi pripadnici starčevićanske mladeži kao svršeni studenti postali "dostojni zamjenici naših prvaka u započetom radu na ostvarenju ideala – programa Ante Starčevića".¹⁶⁴

Disidenti su svoje stanovište o odnosu prema Starčevićevoj hrvatskoj stranci prava iznijeli u ožujku 1910., u prvom i jedinom broju svog lista *Grabancijaš*.¹⁶⁵ U tom se listu u prvom redu načelno tražilo da se studenti odvoje od političkih stranaka.¹⁶⁶ Mada je hrvatska nacionalna ideja proglašena "najrealnijim, najbližim i najstvarnijim našim idealom", njegovim najvećim protivnikom nije proglašena ni jugoslavenska

¹⁶⁰ Mirjana Gross navodi da su autori članaka u *Mladoj Hrvatskoj* već od prvog broja toga lista, dakle od siječnja 1908. "razrađivali Matoševe osnovne koncepcije", što argumentira Anđelinovićevim člankom objavljenim u tom broju, gdje Anđelinović između ostalog piše o potrebi ne samo borbe protiv jugoslavenske političke ideje, nego i borbe protiv "shvaćanja o kulturnom jedinstvu Južnih Slavena, koje dosljedno zahtijeva i političko jedinstvo". Zbog toga je Anđelinović tražio razvoj "originalne" hrvatske kulture. Gross, Nacionalne ideje studentske omladine, str. 85. Međutim, na drugom mjestu Mirjana Gross analizira Matoševa stajališta, iz kojih se vidi da je Matoš doduše odbacivao ideju jugoslavenskog političkog jedinstva, ali da je hrvatsku kulturu smatrao dijelom slavenske kulture, kojoj su "naročito blizanačke" bile slovenska i srpska kultura, zbog čega je Matoš tražio "kulturno zbliženje i kulturnu zajednicu Južnih Slavena". Gross, Nacionalne ideje studentske omladine, str. 100-101. Navedeno Anđelinovićevo i Matoševo stajalište o hrvatskoj kulturi su različita, pa se na temelju njih teško može zaključiti, da su mladohrvati od početka "razrađivali Matoševe osnovne koncepcije".

¹⁶¹ Fadil Kurtagić, Ambiciozni intermezzo, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 4/5, siječanj/veljača 1910., str. 85-87.

¹⁶² Djačka kronika, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 4/5, siječanj/veljača 1910., str. 109.

¹⁶³ Djačka kronika, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 6, ožujak 1910., str. 162.

¹⁶⁴ Sa Kumičićeve skupštine, *Hrvatsko pravo*, br. 4297, 18. ožujka 1910.

¹⁶⁵ O stajalištima iznesenima u tom listu vidi: Gross, Nacionalne ideje studentske omladine, str. 91-92.

¹⁶⁶ Rakovim korakom, *Grabancijaš – glasilo starčevićanskog slobodoumnog djaštva*, br. 1, Zagreb, ožujak 1910., str. 1-2.

ni velikosrpska ideja, nego "klerikalizam", koji da se uvlači u redove hrvatskih nacionalista, odnosno u Starčevićevu hrvatsku stranku prava. Osim zbog toga, ova je stranka kritizirana i zbog "popuštanja taktikama", "kompromisa", "tajanstvenosti u radu", umjesto čega je ova mladež isticala svoj "radikalni idealizam".¹⁶⁷

Iako je navela da od svih stranaka "imade jedino povjerenje u Starčevićevu hrvatsku stranku prava",¹⁶⁸ ova je mladež za razliku od te stranke, ali i za razliku od mladeži koja se okupljala oko *Mlade Hrvatske*, u sporu među bosansko-hercegovačkim Hrvatima katolicima izričito stavila na stranu Nikole Mandića i Hrvatske narodne zajednice.¹⁶⁹ Prema mišljenju mladeži koja je ostala uz *Mladu Hrvatsku*, pozitivno stajalište disidenata prema Nikoli Mandiću, koji da je "u neposrednoj vezi" s Hrvatsko-srpskom koalicijom, te Hrvatskoj narodnoj zajednici, koja da "otvoreno napada našeg predsjednika" Josipa Franka, bio je najbolji pokazatelj stvarnog odnosa ove mladeži prema Starčevićevoj hrvatskoj stranci prava.¹⁷⁰ Prema istom izvoru, razlog zašto je grupa oko *Grabancijaša* izricala simpatije za Starčevićevu hrvatsku stranku prava bio je u njihovom pokušaju privlačenja starčevićanskih srednjoškolaca.¹⁷¹

Starčevićansko slobodoumno djaštvo imalo je namjeru postati organizacija koja će kao "neovisna nacionalistička djačka grupa" okupiti studente i srednjoškolce.¹⁷² Već neposredno nakon raskola, akademski klub *Kumičić* je u ime starčevićanske akademске mladosti pozvao starčevićanske studente sa Sveučilišta u Beču, te starčevićanske srednjoškolce da ostanu mirni.¹⁷³ Ubrzo potom, novostvoreni "odbor hrvatskog starčevićanskog slobodoumnog djaštva" razaslao je okružnice starčevićanskim srednjoškolskim organizacijama, u kojima ih je pozvao da se odcijepi od kluba *Kumičić* i pristupe njima. Ove su to u ožujku 1910. odbile, solidarizirajući se sa stajalištem središnjeg odbora SOSSM-a.¹⁷⁴ Disidente su u isto vrijeme osudili i starčevićanski sveučilištarci s bečkog Sveučilišta, okupljeni u društvu *Mlada Hrvatska*.¹⁷⁵

Međutim, starčevićanski srednjoškolci, među kojima se u ovo vrijeme počinje isticati maturant Mile Budak, počeli su se neovisno od grupe oko *Grabancijaša* emancipirati od akademskog kluba *Kumičić* te Starčevićeve hrvatske stranke prava, koja je početkom 1910. godine posredstvom vrhbosanskog nadbiskupa Stadlera povećala pregovore s kršćansko-socijalnom grupom oko lista *Hrvatstvo* o fuziji.¹⁷⁶ U ožujku 1910., u apelu starčevićanskim srednjoškolcima da se ne odazovu pozivu grupe oko *Grabancijaša*, senior akademskog kluba *Kumičić* Ivan Pavičić je naveo da se nada da

¹⁶⁷ Štagljar, Novi duh, *Grabancijaš*, br. 1, ožujak 1910., str. 8-10.

¹⁶⁸ Djačke vijesti, *Grabancijaš*, br. 1, ožujak 1910., str. 22.

¹⁶⁹ Štagljar, Narodna obrana, *Grabancijaš*, br. 1, ožujak 1910., str. 29-30.

¹⁷⁰ Da se razumijemo, *Hrvatsko pravo*, br. 4292, 12. ožujka 1910.

¹⁷¹ Djačka kronika, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 7, travanj 1910., str. 206.

¹⁷² Djačke vijesti, *Grabancijaš*, god. 1, br. 1, ožujak 1910., str. 22-23.

¹⁷³ Izjava starčevićanske akademске mladosti, *Hrvatsko pravo*, br. 4258, 31. siječnja 1910.

¹⁷⁴ Srednjoškolski vijesnik, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 6, ožujak 1910., str. 178.

¹⁷⁵ Dopisi, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 6, ožujak 1910., str. 166-167.

¹⁷⁶ Iso Kršnjavi, *Zapisci. Iza kulisa hrvatske politike*, knjiga druga, Zagreb 1986., str. 616; O razlozima za pokretanje tih pregovora i o fuziji vidi: Matković, Stranka prava i hrvatski kršćanski socijali, u: *Hrvatski katolički pokret*, str. 321-330.

će se “razmirice između akademičara i srednjoškolaca glede *Mlade Hrvatske* ubrzo i složno urediti na korist i zadovoljstvo sviju”.¹⁷⁷

U svibnju 1910. u Sarajevu je održana sjednica bosansko-hercegovačkog pododbora SOSSM-a, kojoj je prisustvovao i predsjednik Saveza Josip J. Mihajlov. Na sastanku je zaključeno da SOSSM treba povući “skrajnje konzekvence” ako se ne udovolji njegovim zahtjevima, koji da su već u studenom 1909. bili uručeni egzekutivnom odboru Starčevićeve hrvatske stranke prava. Zahtjevi bosansko-hercegovačke srednjoškolske mladeži su se, čini se, odnosili na nezadovoljstvo što se Starčevićeva hrvatska stranka prava u sporu među bosansko-hercegovačkim Hrvatima opredijelila za nadbiskupa Stadlera, dok je njihovo stajalište i dalje bilo da nadbiskup Stadler i Nikola Mandić predstavljaju jednako zlo po hrvatske interese.¹⁷⁸ Budući da su tekstovi pisani u tom duhu o toj dvojici hrvatskih prvaka u Bosni i Hercegovini bili objavljivani u *Mladoj Hrvatskoj* i nakon što je akademski klub *Kumičić* “prestao hiniti neovisnost od Starčevićeve hrvatske stranke prava”,¹⁷⁹ jasno je da je u siječnju 1910., odstupom starog uredništva, uređivanje lista došlo u ruke srednjoškolskoj mladeži, što je izazvalo spomenuti spor s akademskom mladeži.

U takvoj je atmosferi u kolovozu 1910. organiziran treći sastanak starčevićanske srednjoškolske mladosti, koji je održan uoči konačne fuzije Starčevićeve hrvatske stranke prava s kršćansko-socijalnom grupom oko lista *Hrvatstvo*. Na tom su se sastanku starčevićanski srednjoškolci usprotivili fuziji, zbog čega su se odvojili i od svoje stranke i od starčevićanskih studenata okupljenih u klubu *Kumičić*. U tomu ih je podržalo starčevićansko akademsko društvo sa Sveučilišta u Beču, *Mlada Hrvatska*. Savez organizacija starčevićanske srednjoškolske mladosti (SOSSM) je prihvatio novi, tzv. mladohrvatski program, te se transformirao u “Savez organizacija mladohrvatskog starčevićanskog đaštva”, u koji je osim starčevićanskih srednjoškolskih organizacija ušlo i starčevićansko akademsko društvo sa Sveučilišta u Beču, *Mlada Hrvatska*. Najavljeno je da će se iduće školske godine i na zagrebačkom Sveučilištu osnovati akademsko društvo, koje će stupiti u Savez mladohrvatskih organizacija. Predsjednikom tog Saveza postao je svršeni maturant Mile Budak.¹⁸⁰ Transformacijom SOSSM, najviše specifično srednjoškolske mladohrvatske organizacije postali su pokrajinski pododbori starog SOSSM-a.¹⁸¹ Savez mladohrvatskih organizacija potpuno je prisvojio vlasništvo nad listom *Mlada Hrvatska*, čijim je glavnim urednikom postao Mile Budak.¹⁸²

¹⁷⁷ Ivan Pavičić, Da se razumijemo!, *Hrvatsko pravo*, br. 4290, 12. ožujka 1910.

¹⁷⁸ Srednjoškolski vijesnik, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 8/9, svibanj/lipanj 1910., str. 279.

¹⁷⁹ Fadil Kurtagić, Političke prilike u Herceg-Bosni poslije proglašenja ustava, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 7, travanj 1910., str. 181-182; Feuilleton, *Mlada Hrvatska*, god. 3, br. 8/9, svibanj/lipanj 1910., str. 272-274.

¹⁸⁰ Politički prevrat?! Ili prvi mladohrvatski zbor u Zagrebu, 27. i 28. kolovoza 1910., Zagreb 1910.

¹⁸¹ Srednjoškolski vijesnik, *Mlada Hrvatska*, god. 4, br. 6, lipanj 1911., str. 184.

¹⁸² *Mlada Hrvatska*, *Hrvatsko pravo*, br. 4429, 29. kolovoza 1910. Životopis Mile Budaka vidi u: Tomislav Jonjić – Stjepan Matković, Dr. Mile Budak-književnik i političar, u: *Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907.-1944.)*, str. 11-187.

Akademski klub *Kumičić* nije se protivio fuziji svoje stranke s hrvatskim kršćanskim socijalima. Njemu su stranački krugovi namijenili da se fuzionira s akademskim društvom *Domagoj*. Međutim, tu je mogućnost otklonila katolička mladež. Koncem rujna 1910. predsjednik *Domagoja* Velimir Deželić je izvijestio da mu nije ništa poznato o glasinama da se sprema fuzija *Domagoja* s *Kumičićem*.¹⁸³ Polovicom listopada iste godine predstavništvo Hrvatskog katoličkog narodnog đastva je "u pogledu vijesti, koje su izbile na javu" objavilo izjavu, u kojoj su sve takve vijesti proglašene "posve neosnovane".¹⁸⁴ Polovicom studenog iste godine, na glavnoj skupštini starčevićanskih studenata na zagrebačkom Sveučilištu, na kojem su sada bili i prošlogodišnji maturanti, "uklonjena je svaka opreka između organizacija sveukupnog starčevićanskog đastva",¹⁸⁵ te je konstituiran nov upravni odbor *Kumičića*, čiji je predsjednik postao Nikola Zadro, potpredsjednik Jure Šutej, a tajnik Mile Budak.¹⁸⁶ Time je klub *Kumičić* stupio u Savez mladohrvatskih organizacija, a *Hrvatsko pravo*, list Stranke prava nastale fuzijom Starčevićeve hrvatske stranke prava s hrvatskim kršćanskim socijalima, počeo je posve ignorirati djelovanje starčevićanske mladeži i počeo pomno pratiti djelovanje *Domagoja*.

Zaključak

Sušтина mladohrvatskog pokreta je organiziranje srednjoškolske mladeži na starčevićanskim načelima. Mladohrvatski pokret je nastao oko 1907. godine, kada je stvorena zajednička organizacija starčevićanskih srednjoškolaca i akademičara. Prethodne, 1906. godine, počele su se osnivati prve starčevićanske srednjoškolske organizacije a iduće, 1908. godine, pokrenut je list starčevićanske mladeži *Mlada Hrvatska*, koji je prema tvrdnji njegovih suradnika pokrenut da bude komunikacijsko sredstvo između starčevićanskih akademičara i srednjoškolaca. Pokretanjem tog lista, koji je zastupao liberalna načela, od starčevićanske mladeži se počela odvajati katolička mladež, koja se već ranije počela samostalno organizirati u sklopu Hrvatskog katoličkog pokreta.

Manji dio starčevićanske mladeži, i to uglavnom dio njenog vodstva, vremenom se počeo okretati suradnji s Naprednom omladinom i odvajati se od Starčevićeve hrvatske stranke prava, čiji je integralni dio ova mladež bila. Namjera ovog dijela starčevićanske mladeži bila je stvoriti jedinstven pokret cjelokupne hrvatske mladeži, koji bi stajao na pravaškom nacionalno-političkom, te na liberalnom stanovištu. To mu se usprotivio veći dio starčevićanske mladeži, ali i Starčevićeva hrvatska stranka prava, čijim posredovanjem je na zagrebačkom Sveučilištu stvoren akademski klub *Kumičić* kao središte starčevićanske đačke mladeži, koji je bio čvrsto vezan uz stranku. Namjera Starčevićeve hrvatske stranke prava, koja je u to vrijeme povel

¹⁸³ Domaće vijesti, *Hrvatsko pravo*, br. 4452, 26. rujna 1910.

¹⁸⁴ Izjava, *Hrvatsko pravo*, br. 4466, 12. listopada 1910.

¹⁸⁵ Đačke vijesti, *Mlada Hrvatska*, god. 4, br. 1, str. 20.

¹⁸⁶ Društvene vijesti, *Hrvatsko pravo*, br. 4504, 26. studenoga 1910.

pregovore o fuziji s hrvatskim kršćanskim socijalima, bila je fuzionirati starčevićansku i katoličku mladež. Tomu se usprotivila starčevićanska srednjoškolska mladež, koja je proglasila neovisnost od stranke. Iz organizacije starčevićanske srednjoškolske mladeži stvorena je organizacija utemeljena na tzv. mladohvatskom programu, u koju je stupilo i starčevićansko akademsko društvo sa Sveučilišta u Beču. Nakon što je društvo *Domagoj* odbilo fuziju s društvom *Kumičić*, i ta je organizacija starčevićanske mladeži stupila u Savez mladohrvatskih organizacija.

Mislav Gabelica

The Young Croat Movement until Its Separation from Starčević's Party of Rights in 1910

Summary

The article deals with the genesis of the Young Croat Movement, and provides an analysis of its structure, significance and activity in the first phase of its existence, that is, until its separation in 1910 from Starčević's Croatian Party of Rights, in the framework of which the movement developed till then. The basic thesis of the article is that the essence of all youth movements in Croatia at the beginning of the twentieth century, including the essence of the Young Croat Movement, should be sought in the politicisation of high school youth, aimed at connecting that youth, as early as that time, to particular political programmes. Consequently, the essence of the Young Croat Movement, which started in 1907, was the "recruiting of future soldiers" for Starčević's Croatian Party of Rights among the high school youth. The article is made on the basis of the previous results of historiography and on the basis of the analysis of archival sources, brochures, memoirs and especially texts printed in the publications of contemporary high school and university students and political parties. Particular units within the topic are ordered chronologically: one after the other, they analyse the balance of power within the University of Zagreb until the appearance of the Young Croat Movement, the appearance of rival youth movements, the appearance of the Young Croat Movement and its activity in the first years of its existence, and, finally, the state of that movement at the moment of its separation from its parent political party – that is, Starčević's Croatian Party of Rights.

Key words: Starčević's Croatian Party of Rights, students, high school youth, Young Croat Movement